

основному, не направлені на розвиток творчого мислення, розвиток самостійного вибору та виховання самостійності.

Педагог постає перед студентами не як фасилітатор, тобто професіонал, що лише направляє або підштовхує учня до певного виду діяльності, створює проблемну учбову ситуацію для її вирішення, а як людина, що повністю визначає послідовність дій з метою безпомилкового розв'язання задач, розвиває репродуктивне та раціональне мислення відповідно до законів формальної логіки. Адже для досягнення високого рівня розвитку студентів, розвитку здібностей до самонавчання й самоосвіти необхідний простір для пошуку вирішення поставлених перед учнем проблемних задач.

Список використаних джерел:

1. Алиева Е. Г. Творческая одаренность и условия ее развития / Е. Г. Алиева. – Москва: ИП РАН, 1991. – 154 с.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – Санкт-Петербург: Питер Ком, 1999. – 251 с.
3. Завалишина Д. Н. Психологическая структура способностей: Развитие и диагностика способностей / Д. Н. Завалишина. – Москва: Наука, 1991. – С. 22.
4. Матюшкин А. М. Психологические основы диагностики и развития творческих способностей в обучении / А. М. Матюшкин. – Москва: Наука, 1984. – 153 с.
5. Теплов Б. М. Избранные труды: В 2 т. / Б. М. Теплов. – Москва: Наука, 1985.

УДК 159.9

Шкабара Г.А.

Психологічні особливості організації самостійної роботи студентів

Анотація. В статті розглядаються особливості організації самостійної роботи студентів з урахуванням сучасних вимог та умов навчання, методи її ефективної організації як невід'ємної складової в системі освітнього середовища. Робиться спроба виділення та аналізу деяких детермінант успішності самостійного навчання студентів.

Ключові слова: навчання, самостійна робота, організація учіння, пізнавальна активність.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности организации самостоятельной работы студентов с учетом современных требований и условий обучения, методы ее эффективной организации как неотъемлемой составляющей в системе образовательного пространства. Делается попытка выделения и анализа некоторых детерминант успешности самостоятельного обучения студентов.

Ключевые слова: обучение, самостоятельная работа, организация учения, познавательная активность.

Summary. In the article it is talked about organization of independent students work taking into account modern requirements and conditions of training, methods of its effective organization as the integral component in system of educational space. Here it is described attempt of allocation and analysis of some determinant of success of independent training of students.

Keywords: training, independent work, organization of study, informative activity.

Побудова системи освіти в Україні на принципово нових соціально-економічних засадах зумовлює посилення уваги суспільства до підвищення загальноосвітньої, фахової, комунікативної компетенції майбутніх фахівців, забезпечення їхньої конкурентоспроможності. Вищі навчальні заклади України в організації навчального процесу підтримують бажання надати студентам якомога більше знань. Сьогодні кількість інформації з будь-якої дисципліни стала надто об'ємною, тож вона не може бути засвоєна за порівняно короткий термін навчання, якщо її не впорядкувати на принципово новій основі. Такою основою може бути самостійна робота студентів, яка є одним із шляхів інтенсифікації навчання, підвищення якості підготовки майбутнього фахівця, особливо в контексті Болонського процесу. Саме тому вища школа поступово переходить від передавання інформації у готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування у них досвіду самостійної навчальної роботи.

Зростання ролі самостійної роботи в навчальних програмах регламентується навчальним планом і передбачає зменшення аудиторного навантаження до 26–30 годин на тиждень. Самостійна робота становить 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного на вивчення окремої дисципліни. В основі самостійної роботи студентів - принципи систематичності, науковості, свідомого та активного навчання. Принцип системності відіграє провідну роль, він орієнтує студентів на глибоке розуміння й усвідомлення змісту навчального матеріалу, вільне володіння набутими знаннями та навичками. Отже, за певних умов самостійна робота, яка згідно з Болонським процесом має питому вагу у підготовці фахівця, виконує низку важливих функцій:

- пізнавальну, що передбачає засвоєння знань із дисципліни;
- контролю, яка визначає здатність студентів знаходити помилки і коригувати свою діяльність;
- виховну, що формує самостійність як рису характеру [1].

На думку Підкасистого П.І., самостійна робота - це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та позааудиторний час [9]. Мета СРС - сприяти формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодої людини, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою діяльність без допомоги й контролю викладача. Завданнями СРС можуть бути засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація набутих знань, їхнє застосування за вирішення практичних завдань та виконання творчих

робіт, виявлення прогалин у системі знань із предмета. Самостійна робота дає можливість студенту працювати без поспіху, не боячись негативної оцінки товаришів чи викладача, а також обирати оптимальний темп роботи та умови її виконання.

Як зауважує Кайданова Л.Г. [7], значимість самостійної роботи студентів виходить за межі вивчення окремого предмета. Вона відіграє провідну роль у формуванні навичок самостійної роботи в навчальній, науковій, професійній діяльності, здатності нести відповідальність, самостійно вирішувати проблеми, знаходити конструктивні рішення. Самостійна робота сприяє поглибленню та розширенню знань, формуванню зацікавленості у навчальній діяльності, розвитку пізнавальних здібностей. Саме тому самостійна робота стає головним чинником підвищення якості підготовки спеціалістів. Сучасна вища школа готує випускника не до конкретного робочого місця, а до вільного пошуку роботи на ринку праці. Зважаючи на це, студент повинен знати, що для майбутнього фахівця важливо не лише осмислити і засвоїти інформацію, а й оволодіти способами її практичного використання і прийняття кваліфікованих рішень. В даному контексті Бабкіна О.І. зазначає, що треба готувати самокритичних фахівців нового типу, які володітимуть новим типом мислення, здатних не тільки до нагромадження знань, інформації, а й до неперервного саморозвитку, самоосвіти та самовиховання [1]. Тому головна мета Болонського процесу - наблизити освіту до ринків праці, підготувати молоде покоління до умов життя в новій Європі, стимулювати європейське співробітництво у забезпеченні якості освіти і розробці відповідних критеріїв і методологій. Така тенденція приведе до оновлення нашого суспільства та виходу його на новий рівень розвитку.

Л.М. Журавська підкреслює, що самостійна робота як засіб індивідуальної діяльності використовується студентом з метою перебудови власних психологічних механізмів, та внутрішнього світу, що повинен бути результатом навчання [5]. Самостійна робота як навчальна діяльність припускає певні процедури, які виконують студенти в процесі навчально-пізнавальної, навчально-практичної й навчально-професійної діяльності, а саме:

- самостійна робота як вид студентської продукції;
- самостійна робота як умова навчання студентів, що припускає самостійне засвоєння змісту навчання з дисципліни;
- самостійна робота як форма організації навчання;
- самостійна робота як провідний вид діяльності в процесі дослідницької роботи студентів;
- самостійна робота як високий рівень підготовленості студентів, виступає метою й результатом їхнього навчання й виховання.

Самостійна робота, як зазначає Малихін О.В, - це навчальна діяльність студента, спрямована на вивчення й оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача, яка охоплює три етапи [8] .

1. Підготовка студента до виконання завдання, теоретичне, психологічне, організаційно-методичне і матеріально-технічне забезпечення самостійної роботи. Теоретична готовність студента виявляється в його інтелектуальній підготовці,

тобто у здатності застосовувати свої знання для виконання завдання. Практична підготовка полягає у здатності оптимально планувати самостійну роботу, вміло використовувати конспект лекцій, підручники, посібники, комп'ютер, розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію та інше). Психологічна готовність студента передбачає передусім наявність у нього мотивів до виконання конкретного завдання. Для того, щоб поставлене перед студентом завдання стало мотивом його розумової, практичної діяльності, воно повинно бути ним сприйняте. Внутрішнє сприйняття завдання починається з актуалізації мотиву, що спонукає студента до виконання поставленого завдання, а відповідно до організації своєї самостійної роботи.

Успіх підготовчого етапу залежить і від організаційного, методичного, матеріально-технічного забезпечення самостійної роботи студента (забезпеченість літературою, методичними рекомендаціями, наочними посібниками, інформаційно-комп'ютерною базою тощо).

2. Безпосереднє виконання навчального завдання. Це найважливіший і найвідповідальніший етап самостійної роботи студента. Оскільки навчальне завдання найчастіше постає у навчально-пізнавальній формі, то в процесі його виконання беруть участь усі психічні процеси, які забезпечують пізнавальну активність: відчуття, сприйняття, уява, пам'ять, мислення, увага та інші. На ефективність виконання завдання впливають такі особисті якості студента, як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність тощо.

3. Аналіз виконаного завдання є завершальним етапом виконаної роботи. Під час аналізу студент оцінює (методом самоконтролю, іноді взаємоконтролю) якість і час виконання завдання, ефективність використаних у процесі самостійної роботи методів і засобів.

Як підкреслює О.В. Малихін, самостійна робота студентів потребує чіткої організації, планування, системи й певного керування (обсяг завдань, типи завдань, методичні рекомендації щодо їхнього виконання, аналіз передбачуваних труднощів, облік, перевірка та оцінювання виконаних робіт), що сприяє підвищенню якості навчального процесу[8]. Успіх цієї роботи багато в чому залежить від бажання, прагнення, інтересу до роботи, потреби в діяльності, тобто від наявності позитивних мотивів. Велике значення під час самостійної роботи студента мають його спрямованість, психологічна готовність, а також певний рівень бази знань, на який будуть нашаровуватися нові знання.

На думку Підкасистого П.І. [9], в залежності від продуктивного опосередкування при виконанні завдання самостійна робота може поділятися на наступні типи:

- самостійна робота за зразком (робота виконується на основі зразка, докладної інструкції, тому рівень пізнавальної активності та самостійності не виходить за межі репродуктивної діяльності);

- реконструктивна самостійна робота (інтелектуальні та практичні дії студентів на реконструювання, перетворення навчальних текстів та наявного досвіду вирішення завдань, що пропонуються для самостійного виконання);

- самостійна робота варіативного типу (пізнавальна діяльність та самостійність студентів виражається у виконанні узагальнень під час аналізу проблемної ситуації, у відмежуванні суттєвого від другорядного; під час виконання роботи такого типу відбувається накопичення нового досвіду діяльності);

- творча самостійна робота (пізнавальна активність та самостійність студента досягає найвищого рівня, студент отримує принципово нові для нього знання, цінності матеріальної та духовної культури) [9].

Для реалізації самостійної роботи в процесі вивчення навчального предмета студенти виконують комплекс завдань різних типів відповідних рівнів складності. У цілому, завдання для самостійної роботи студентів мають відповідати таким вимогам (за В. А. Козаковим):

- професійна результативність - формулювання завдання, яке має гарантувати формування хоча б одного професійного вміння в термінах та поняттях майбутньої спеціальності студента;

- продуктивність - передбачає отримання квазіпрофесійного продукту навчальної самостійної праці студента після завершення всіх дій з вирішення цього завдання;

- конструктивність - наявність визначеної структури завдання-задачі (мета, вихідні дані, умови, що їх зв'язують);

- когнітивність - перевага розумових дій над психомоторикою в процесі вирішення завдання;

- самостійність - переважна кількість дій студента має бути самостійною, що забезпечується переліком вихідних даних, умовами задачі та необхідністю отримання різноманітних квазіпрофесійних продуктів [3].

Кожен з елементів завдання-задачі має спонукати студента до того, щоб він сам приймав рішення, порівнював умови, здійснював необхідний інформаційний пошук тощо.

На думку Вербицького О.О., в залежності від місця і часу проведення самостійної роботи студентів, характеру керування нею з боку викладача і способу контролю за її результатами розрізняють наступні її види [3]:

- самостійна робота під час основних аудиторних занять (лекцій, семінарів, лабораторних робіт);

- самостійна робота під контролем викладача у формі планових консультацій, творчих контактів, заліків та іспитів;

- позааудиторна самостійна робота при виконанні студентом домашніх завдань навчального і творчого характеру.

Таким чином, самостійну роботу студентів структурно можна розділити на дві частини: організовану викладачем і самостійну роботу, що студент буде за своїм розсудом, без безпосереднього контролю з боку викладача (підготовка до лекцій, лабораторних і практичних занять, заліків, іспитів і т.п.). Керування самостійною роботою студентів – це, насамперед, вміння оптимізувати процес сполучення цих двох частин.

Як зазначає Бондаренко О.Ф. [2], психологічною умовою успішності самостійної роботи студентів є формування стійкого інтересу до обраної професії і методів оволодіння її особливостями, що залежать від наступних факторів:

- взаємини між викладачами і студентами в освітньому процесі;
- рівень складності завдань для самостійної роботи;
- залучення студентів у діяльність майбутньої професії.

Ефективна реалізація самостійної роботи залежить від зацікавленості в досягненні результату, тобто від стійкої мотивації. Основними умовами підвищення мотивації самостійної пізнавальної активності студента, на думку С.С. Занюка є 1) цікавість матеріалу, на якому побудоване навчання; 2) особистість викладача і методичні прийоми, що ним використовуються; 3) усвідомлення практичної потреби в знаннях із предмета [6]. Серед перерахованих мотивів останній є одним із найпотужніших спонукальних стимулів у пізнанні навчального предмета: якщо викладачу вдається зацікавити студента, тоді закладаються міцні наукові основи курсу, внаслідок чого студент, як правило, цікавиться самостійним продовженням роботи над предметом, шукає можливості поглиблення отриманих знань, результатом чого буде успішна самоорганізація власної навчальної діяльності студентом. Однак, щоб стан зацікавленості міг перетворитися у стійкий інтерес, його необхідно постійно підтримувати в процесі навчальної діяльності, і на цьому шлях можуть виникати різного типу труднощі.

При вирішенні задач формування здатності учнів до самостійної роботи виникає проблема для всього педагогічного колективу [6; 7; 8]. Вона полягає в цілеспрямованому навчанні студентів, змісту цієї роботи. Таке навчання включає формування прийомів моделювання самої навчальної діяльності, визначення учнями оптимального розпорядку дня, усвідомлення і послідовне відпрацьовування ними раціональних прийомів роботи з навчальним матеріалом, оволодіння прийомами заглибленого і в той же час динамічного сприймання, складання планів, конспектування, постановки і вирішення учбово-практичних задач. Якщо навчання у школі - це дозоване засвоєння навчального матеріалу на кожний урок, у вищому навчальному закладі - це навчальний процес, що має науково-пошуковий, творчий характер, пов'язаний з глибоким самостійним засвоєнням знань. Від студентів вимагається уміння самостійно ставити навчальну мету, завдання, шукати способи розв'язання його, самостійно контролювати, оцінювати власні навчальні дії, тобто студент виступає як суб'єкт навчальної діяльності.

На думку Шевченко Н.В., однією з головних причин відсутності готовності студентів до виконання самостійної навчальної діяльності є те, що студенти не є суб'єктами власної учбової активності: не володіють навичками учіння та самоконтролю, мають низький навчально-пізнавальний інтерес [7]. За автором сформовані навички навчання передбачають:

- уміння уважно слухати, спостерігати, відповідати на запитання, формулювати запитання;
- уміння виявляти (аналізувати) та оцінювати факти, події, явища;
- навички самостійної роботи з навчальним матеріалом;

- навички письмової та усної презентації змісту матеріалу, виконання самостійних робіт (спочатку репродуктивного характеру, а потім творчих);
- складання плану відповіді, конспекту, реферату, раціональне розміщення та акуратне ведення записів малюнків, схем, створення опорного конспекту за прочитаним текстом;
- уміння користуватися комп'ютером.

На жаль, далеко не всі студенти перших курсів володіють такими навичками. Тому викладачам вищих навчальних закладів на це треба звертати увагу при організації самостійної роботи студентів, яка передбачає.

- планування самостійної роботи студентів;
- формування в них потреб і мотивів до активної, творчої самостійної роботи;
- навчання студентів основам самостійної роботи;
- контроль за виконанням навчальних завдань.

Психологічний аналіз проблеми засвідчує, що самостійна робота студентів поряд з аудиторною представляє одну з форм навчального процесу і є істотною його частиною. Самостійна робота студентів призначена не тільки для оволодіння кожною дисципліною, але й для формування навичок самостійної роботи взагалі, у навчальній, науковій, професійній діяльності, здатності приймати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблеми, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації й т.д. Саме самостійна робота студента здатна ефективно розвивати його творчу активність, креативне мислення, професійні якості тощо. Її успішне виконання залежить не лише від організації та контролю за навчальним процесом, а й індивідуальних особливостей самого студента його рис характеру, знань, умінь та навичок.

Список використаних джерел

1. Бабкіна О. І. Проблеми підвищення якості вищої освіти в Україні в контексті Болонських реформ/ О. І. Бабкіна // Освіта і управління. – 2006. – № 1. – Т. 9. – С. 91–95.
2. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасного студента та проблеми професійної підготовки психологів-практиків//Практична психологія та соціальна робота. – 2003. - №4. – С.8-11.
3. Вербицкий А. А. Самостоятельная работа студентов младших курсов / А. А. Вербицкий // Высшая школа России, 1995. – №3.- С. 12-18.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – Москва: Педагогика, 1991. – 480 с.
5. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у ВНЗ / Журавська Л. М. // Освіта та управління. – Т. 3. – 1999. – №2.
6. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посібник / Сергій Степанович Занюк. – Київ: Либідь, 2002. – 304 с.
7. Кайданова Л. Г. Організація та контроль самостійної роботи студентів/ Л. Г. Кайданова, Н. В. Шевченко // Проблеми освіти: наук.-метод.зб. - Київ: Науково-методичний центр вищої освіти, 2004. – Вип. 37. – С.136-142.

8. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія/ Олександр Володимирович Малихін.– Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009.- 307 с

9. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов. Учебное пособие/Павел Иванович Пидкасистый. - Москва: Педаг. общ-во России, 2004. - 112 с.

УДК 159.9

Язєва Х. В.

Психологічні критерії академічної успішності студентів

Анотація. В статті надається психолого-педагогічний аналіз поняття «академічної успішності»; обґрунтовуються критерії успішності та їх взаємозв'язок з індивідуально-психологічними особливостями студента.

Ключові слова: академічна успішність, психологічні критерії, темперамент, здібності, інтелектуальний розвиток, мотивація, самостійність.

Аннотация. В статье проводится психолого-педагогический анализ понятия «академической успеваемости»; обосновываются критерии успешности и их взаимосвязь с индивидуально-психологическими особенностями студента.

Ключевые слова: академическая успеваемость, психологические критерии, темперамент, способности, интеллектуальное развитие, мотивация, самостоятельность.

Summary. In the article conducted psychological and pedagogical analysis of the notion of "academic progress"; substantiated success criteria and their interrelation with individual psychological characteristics of the student.

Keywords: academic progress, psychological criteria, temperament, abilities, intellectual development, motivation, independence.

У процесі отримання вищої освіти відбувається перебудова системи життєвих взаємин студента з дійсністю, змінюється його особистісна і соціальна позиція, трансформуються провідні мотиви діяльності, в яку він занурений. Індивідуально-психологічні особливості особистості студента, як когнітивні, так і не когнітивні, накладають великий відбиток на протікання і результати його навчальної діяльності.

Значущість дослідження проблеми навчальної успішності студентів також визначається збільшеними вимогами до сучасних випускників ВНЗ. Фахівець з вищою освітою повинен не тільки володіти високою кваліфікацією, але і бути професійно мобільним, здатним успішно реалізовувати себе в соціально-економічних умовах, які постійно змінюються, творчо - активним, таким, що вільно орієнтується у світовому інформаційному просторі. Тому вивчення цього питання є актуальним у даний час, оскільки більшість студентів (особливо 1-го курсу) мають проблеми з академічною успішністю.

Критеріями навчальної успішності є академічна (навчальна) успішність, що відображає в бальній оцінці (відмітці) рівень навчальних досягнень, а також